

Udoenko, Yu.M. Practical application of the modified projective technique 'Child's Perception of Their Own Life Experience'. The author presents the projective technique 'Child's Perception of Their Own Life Experience' modified by him for psycho-diagnostic work with children exposed to unfavorable conditions of socialization. The results of the pilot and empirical research, allow concluding that in determining the impact of adverse conditions of socialization on the mental development of primary school children, especially educationally neglected children, preference should be given to projective techniques due to their simplicity and not being tiresome. An important component in the diagnosis of changes in the child's personality under the influence of unfavorable conditions of socialization is the child's subjective perception of the situation. The author suggests using the modified projective technique 'Child's Perception of Their Own Life Experience'. as an effective tool in working with children, as it allows psychologists to identify children's perceptions of their own life experiences at the following levels: children's self-perception (children's self-portrait), child - child interaction (children's picture of themselves with peers or friends), child - adult interaction (children's picture of themselves with adult(s)).

The use of the modified projective technique 'Child's Perception of Their Own Life Experience' for psychodiagnosing children exposed to unfavorable conditions of socialization provide a holistic vision of causes and effects in problem children's behaviors as well as allow understanding of further assistance for them.

Keywords: perception, life experience, projective technique, unfavorable conditions of socialization.

Відомості про автора

Удовенко Юлія Миколаївна, кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної роботи Київського університету імені Тараса Шевченка, м.Київ, Україна.

Udoenko, Yu.M., PhD, assistant, Dept. of social work, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

E-mail: childrescue1@ukr.net

УДК 316.6

Фоменко А.Г.

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ МОБІЛІЗОВАНИХ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

Фоменко А.Г. До проблеми соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу. У статті розглянуто актуальність дослідження проблеми соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу. Здійснено теоретичний аналіз проблеми адаптації, її форм, рівнів та видів з урахуванням існуючих наукових підходів. Показано, що соціально-психологічна адаптація пронизує усі інші сфери життєдіяльності військовослужбовця. Здійснено опис сутності простору соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу в рамках теорії гештальт-терапії, теорії «поля».

Ключові слова: мобілізований на військову службу, військово-професійна адаптація, соціальна адаптація, мобілізація, вторинна адаптація, соціально-психологічна адаптація мобілізованих.

Фоменко А.Г. К проблеме социально-психологической адаптации мобилизованных на военную службу. В статье рассмотрена актуальность исследования проблемы социально-психологической адаптации мобилизованных на военную службу. Осуществлен теоретический анализ проблемы адаптации, ее форм, уровней и разновидностей с учетом существующих научных подходов. Показано, что социально-психологическая адаптация пронизывает все сферы жизнедеятельности военнослужащего. Осуществлено описание сущности пространства социально-психологической адаптации мобилизованных на военную службу в рамках теории гештальт-терапии.

Ключевые слова: мобилизованный на военную службу, военно-профессиональная адаптация, социальная адаптация, мобилизация, вторичная адаптация, социально-психологическая адаптация мобилизованных.

Постановка проблеми. Збройне протистояння на сході України породило нові виклики перед сучасним вітчизняним суспільством, що зокрема, пов'язано з особливим періодом на час проведення антитерористичної операції (АТО) в Донецькій та Луганській областях. Особливої уваги при цьому заслуговує питання соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу. Протягом проведення АТО суттєво зросла кількість загиблих серед військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ), у тому числі з урахуванням небойових втрат. За повідомленням відділу роботи з громадянами та доступу до публічної інформації Міністерства оборони України від 2 жовтня 2015 року, №266/із/2305 загальна кількість військовослужбовців, які загинули унаслідок небойових втрат, складає – 597 осіб (самогубство – 171, нещасні випадки – 137, навмисне вбивство – 90, ДТП – 112, порушення заходів безпеки – 87). За опосередкованими даними, наявними у публічному доступі, кількість мобілізованих на військову службу протягом 6-ти хвиль мобілізації рахується сотнями тисяч осіб, що вказує на актуальність аналізу

психологічних чинників соціально-психологічної адаптації даної категорії військовослужбовців. Наведені показники вказують на важливість наукового дослідження чинників соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу в особливий період як імовірних детермінант їх поведінки і відповідних ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес мобілізації військовозобов'язаних на військову службу, з урахуванням його психологічного контексту, в наукових роботах представлений у вигляді аналізу окремих психологічних чинників адаптації кадрових військовослужбовців (В. Алещенко, Р. Андрикевич, Т. Бусленко, Т. Єфремов). Натомість, в наукових роботах з соціальної психології ґрунтовно розкриті питання психології професійної діяльності (С. Артемов, В. Константинов, І. Кряжева, Є. Таранов, Н. Хохлова) та соціально-психологічної адаптації окремих професійних груп (Т. Єрьоміна, Е. Завьялова, Н. Крюков). Психологічні чинники людського фактору (ЛФ) в умовах екстремальних ситуацій розглянуті в ряді наукових праць з професійної педагогіки та психології (Р. Макаров, М. Михайлик, В. Пономаренко). При цьому, питання соціально-психологічної адаптації осіб, мобілізованих на військову службу до стройових частин в особливий період, залишається невисвітленим.

Метою цієї статті є теоретичний огляд сутності соціально-психологічної адаптації мобілізованих у співвідношенні з іншими адаптаційними процесами з точки зору існуючих наукових підходів.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Специфіка діяльності мобілізованих, з урахуванням збройного протистояння на території країни, полягає у впливі на мобілізованих чинників, характерних для військово-професійної діяльності кадрових військовослужбовців, з урахуванням процесу адаптації до військового соціуму. Процес соціально-психологічної адаптації мобілізованих варто розглядати як процес входження особистості в специфічні умови середовища збройних сил.

Усвідомлюючи складність і багатоплановість даного процесу, важливо звернути увагу на зовнішні та внутрішньоособистісні чинники соціально-психологічної адаптації особистості, мобілізованої на військову службу.

З метою аналізу особливостей процесу соціально-психологічної адаптації мобілізованих, необхідно розглянути науковий зміст ряду понять, які стосуються дослідження: «військово-професійна адаптація», «соціальна адаптація», «мобілізація», «вторинна адаптація», «соціально-психологічна адаптація мобілізованих».

З огляду на своєрідність різних сторін адаптаційного процесу, необхідно враховувати їх тісний зв'язок. Згідно Наказу від 14.04.1998р. №152 «Про затвердження Інструкції про проведення військово-професійної орієнтації молоді та фахових вступних випробувань у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України», військово-професійна адаптація – це комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування особи до психологічних та організаційно-технічних особливостей професійної діяльності. Виходячи з цього, військово-професійна адаптація, як процес професійного становлення особистості, включає: адаптацію до загальновійськових вимог, що регламентують повсякденну життєдіяльність військовослужбовців до укладу життя за військовими статутами Збройних Сил України, до життя в умовах бойової підготовки. Призов та проходження військової служби є потужним психоемоційним чинником, що впливає на психіку індивіда і спонукає його пристосовуватись до нових умов життя та побуту. До умов і чинників військового середовища варто віднести наступні: інший ритм життя; статутний порядок і дисципліна; особливості військового побуту; особливості розташування військової частини; необхідність набуття нових знань та навичок; зміна харчового режиму; зміна соціального оточення та набуття нових соціальних ролей. Таким чином, проблему соціальної адаптації мобілізованих на військову службу варто розглядати як складову процесу військово-професійної адаптації, що підвищує її соціальне значення в процесі проведення АТО на сході України. В цьому контексті варто розглянути зв'язок соціальної адаптації з іншими формами, рівнями та видами адаптаційного процесу.

Т. Шибутані вважає, що адаптація – це сукупність реакцій пристосування, в основі яких лежить активне освоєння середовища, її зміна і створення необхідних умов для успішної діяльності [11, с. 83].

Згідно С. В. Штак, при всьому різноманітті класифікаційних моделей адаптації умовно можна виділити три форми адаптації людини до умов, що змінюються: біологічну, соціальну, психологічну [12].

А. В. Морозов [7] розглядає психологічну та психофізіологічну адаптації як про окремі види процесу, однак пов'язує їх рівнями цього процесу: психофізіологічна адаптація, психологічна адаптація, соціальна адаптація, що беруть участь в адаптації людини до нових умов.

А. П. Коцюбинський, Н. С. Шейніна [4] також вважають, що психічна адаптація включає в себе: біологічну, психологічну, соціальну. Ці види адаптації людини відповідають трьом рівням регуляції: біологічному, індивідуально-особистісному і особистісно-середовищному.

А. Г. Маклаков [5] вказує на складність механізмів фізичної, психологічної і соціальної адаптації і виділяє їх як окремі види адаптації.

При цьому вважається, що явище адаптації пов'язане з подоланням складностей або формуванням певних властивостей індивіда [6]. Протидія особистості та об'єктивних умов соціального середовища в процесі адаптації розглядається у концепції загального адаптаційного синдрому Г. Сельє [1]. У межах соціологічного підходу адаптація розглядається як аспект взаємодії особистості і соціального середовища. Суб'єктивна сторона цього процесу розуміється як засвоєння особистістю основних норм і цінностей суспільства [8]. Представники даного підходу часто співвідносять поняття «адаптація» і «соціалізація», тому великого значення набуває відповідність форм поведінки, індивідуальних засобів діяльності особистості основним правилам, вимогам та нормам виконання суспільних функцій [6]. Процеси соціально-психологічної адаптації і соціалізації щільно пов'язані, оскільки відображають процес взаємодії людини і її соціального оточення [7].

З огляду на підходи щодо оцінки змісту психологічної адаптації, соціально-психологічна адаптація є її системною складовою за показниками, що відображають сутність взаємного впливу особистості та її соціального оточення.

П. Ф. Березін [2], користуючись структурно-рівневим підходом, виділяє соціально-психологічну адаптацію в окремий рівень психологічного дослідження. А. А. Налчаджян [9, с. 43-54] розглядає різновиди соціально-психологічної адаптації в залежності від ситуації та особливостей розвитку даного процесу.

Таким чином, процес соціально-психологічної адаптації зумовлює зміну особистості під впливом чинників соціального середовища, здатність до взаємодії з його особливостями та чинниками, збереження самостійності і можливості приймати власні рішення, здійснювати самостійний вибір та успішно діяти у відповідності до цих умов, а адаптованість можна розглядати як результат процесу адаптації особистості, що пов'язана з внутрішньою зміною (перебудовою) під особливості та чинники середовища.

У зв'язку з цим, також важливо звернути увагу на зовнішні та внутрішньоособистісні чинники соціально-психологічної адаптації особистості, мобілізованої на військову службу в особливий період. Проблему соціально-психологічної адаптації мобілізованого у військовому середовищі варто розглядати з урахуванням психологічного розуміння самого процесу мобілізації. Оскільки процес мобілізації на військову службу в чинниках психологічних характеристик в наукових джерелах не представлений, слід розглянути його наявні словникові значення. За значенням у тлумачному словнику (Д. М. Ушаков) мобілізація армії – це перевід армії з мирного стану в стан повної готовності до участі у бойових діях (військ). Отже, ключовим аспектом мобілізації є її важливість для процесу зміцнення обороноспроможності країни, що також відповідає значенню терміну в Тлумачному словнику російської мови С. І. Ожегова. Виходячи з цього, процес мобілізації в Україні, варто розглядати як сукупність заходів, спрямованих на приведення збройних сил до бойового стану в особливий період у зв'язку з проведенням АТО. Мобілізація – це процес, який ініціює держава у відповідь на загрозу, тож є своєрідною захисною реакцією на екстремальну ситуацію (бойові дії, стихійні лиха). На відміну від повної мобілізації або мобілізації військовослужбовців-резервістів, яка була застосована в Грузії 2008 року, в Україні застосовано модель часткової мобілізації військовозобов'язаних, що проводилась у 6 етапів (станом на початок 2016 р.). За оприлюдненими даними Міністерства оборони України, середній вік мобілізованих становить 36 років, це представники різних соціальних та професійних груп, що стояли на військовому обліку на час впровадження особливого періоду (unp.com.ua).

Таким чином, процес мобілізації на військову службу в ЗСУ має відмінності у порівнянні з призовом на строкову службу в мирний час, а саме такі: 1. Призов здійснюється в умовах особового стану, що пов'язано з імовірністю участі військовослужбовців в бойових діях; 2. Призову підлягають чоловіки віком від 25 до 60 років з різною освітою, соціальним статусом та військовим досвідом (або без нього). Виходячи з цього, в процесі мобілізації відбувається вторинна соціально-психологічна адаптація більшості осіб, призваних на військову службу, з урахуванням їх попереднього військового (близько 90% мобілізованих), професійного та життєвого досвіду.

Дослідження феномену соціально-психологічної адаптації є актуальним для життя людини в цілому і набуває особливого значення під час служби у збройних силах. Головною умовою військового середовища стосовно особистості, яка входить до нього, є її підкорення меті і завданням колективу. Таким чином, процес соціально-психологічної адаптації мобілізованих до збройних сил є надзвичайно динамічним, а його успіх залежить від цілого ряду суб'єктивних і об'єктивних умов, функціонального стану, соціального досвіду та установок. З урахуванням особливого стану в країні, варто до умов адаптації мобілізованих відносити загрозу участі і бойових діях, що є ускладнюючим внутрішньоособистісним чинником соціально-психологічної адаптації мобілізованих.

Зважаючи на інтерес до внутрішньоособистісних чинників соціально-психологічної адаптації в новому соціальному середовищі, розглянемо декілька концепцій взаємодії особистості та її соціального оточення.

Особливий інтерес для нашого дослідження представляє теорія гештальт-терапії (Ф. Перлз, П. Гудмен) [10, с.46]. Автори теорії наголошують, що взаємодія людини і середовища реалізуються скоріше через співробітництво, ніж через домінування над ним. Існує також психологічний простір особистості, який називається «полем», що зумовлює власний світ людини, який визначається як «мій світ». Чинники соціального середовища є складовою оточуючого світу, з яким контактує людина-організм, а в процесі контакту з ними вони набувають соціально-психологічного значення, стають частиною «мого світу». К. Левін у «Теорії поля» відносить до зовнішніх явищ соціальні чинники середовища. Він же вводить поняття «життєвий простір», який також називає «психологічним», зміст якого включає у себе різноманіття реальних і нереальних, актуальних, минулих і майбутніх подій (очікувань, цілей, образів), які перебувають в психологічному просторі індивіда в поточний момент часу. Процес гештальт-терапії також дозволяє розвинути, супроводжувати або відновлювати здатності особистості управляти чинниками життєвого простору і визначати їх актуальність для поточної ситуації. Теорія поля дозволяє моделювати внутрішньоособистіні та зовнішні чинники процесу соціально-психологічної адаптації. Суб'єкт соціально-психологічної адаптації, в даному теоретичному підході, постає як «майстер» творчого пристосування або інтегративний вимір «self», який об'єднує функції особистості, необхідні для ефективної взаємодії з чинниками соціального середовища. А. Журавльов та А. Купрейченко при дослідженні соціально-психологічної адаптації також надають перевагу поняттю «простір», що містить явища реальні та уявні, які сприймаються різними людьми принципово по-різному і виконують в їхньому житті різні за значенням функції. Таким чином, простір соціально-психологічної адаптації можна розглядати як те, що відображає взаємодію людини і середовища, в якому об'єднуються об'єктивна логіка середовища і суб'єктивна логіка людини. Виходячи з даного підходу, можна створити систему засобів, що сприятимуть розвитку адаптивності мобілізованого на військову службу як здатності особистості оптимально та творчо підходити до організації соціально-психологічного простору адаптації.

Близьким до нашого розуміння адаптації є її відображення в системному підході. Зокрема, у концепції психологічної адаптації Е. К. Зав'ялової [3] робиться наголос на умовному поділі процесу соціально-психологічної адаптації на види та рівні, які характеризують взаємодію людини та її оточення. Виділення видів та рівнів адаптації вона відносить до засобів наукового аналізу і опису, що дозволяє розглядати соціально-психологічну адаптацію окремо, але у зв'язку з іншими видами адаптації. Таким чином, системоутворюючим чинником відкритої системи соціально-психологічної адаптації є особистість, що пов'язана з потребою входження в систему соціальних умов, чинників та суб'єктів соціальної дії. Складність та багаторівневість соціальної системи зумовлює розмежування адаптаційних процесів на зовнішні (соціально-демографічні, гендерні, вікові, міжособистісні) та внутрішньоособистісні (соціально-психологічні якості особистості, особливості ставлення до військової служби, до себе та інших як до військовослужбовців) чинники, що визначатимуть особливості соціально-психологічної адаптації особистості мобілізованого на військову службу в особливий період. У цьому контексті варто розглядати умови соціального середовища з урахуванням адаптації: а) до зміни умов; б) до умов, що змінюються; в) до екстремальних умов.

Висновки. Аналіз теоретичного матеріалу щодо визначення соціально-психологічної адаптації особистості та його змісту дозволяє зробити ряд висновків.

Сприйняття й розуміння дослідників щодо соціально-психологічної адаптації особистості суттєво різняться. Більшість з них вважає соціально-психологічну адаптацію особистості частиною процесу психологічної адаптації людини або ототожнюють його з соціальною адаптацією. При цьому, ряд авторів виділяють соціально-психологічну адаптацію в окремий об'єкт дослідження, що дозволяє досліджувати зовнішні та внутрішньоособисті чинники процесу.

Дослідження процесу соціально-психологічної адаптації мобілізованих слід розглядати як один з напрямів дослідження військово-професійної адаптації мобілізованих, що включає аспект соціальної адаптації військовослужбовців. При цьому, за структурно-рівневим підходом, дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу слід розглядати як окремий вид психологічного дослідження. У загальній структурі адаптації мобілізованих до військової служби та до соціального середовища військового підрозділу доцільно виділяти окреме місце соціально-психологічної адаптації як такої, що пронизує усі інші сфери життєдіяльності військовослужбовця.

У процесі дослідження соціально-психологічної адаптації мобілізованих, з урахуванням вікових, соціально-демографічних, гендерних, міжособистісних особливостей військовослужбовців даної категорії, слід розглядати вторинний напрям адаптації, що пов'язаний з переосмисленням ними попереднього військового, соціального та життєвого досвіду. Варто тако брати до уваги особливості ставлень військовослужбовців до служби в особливий період і до можливої участі мобілізованих в бойових діях.

Гештальт-підхід відображає сутність простору соціально-психологічної адаптації і розкриває творчий аспект взаємодії індивіда та його оточення при побудові стратегій рішень в конфліктних ситуаціях.

Соціально-психологічна адаптація як системний процес не однорідна, тому системний підхід дозволяє здійснити опис чинників соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу в процесі емпіричного дослідження, яке планується нами здійснити надалі.

Виходячи з теоретичного аналізу особливостей соціально-психологічної адаптації мобілізованих до збройних сил як до комплексу чинників соціального середовища військовослужбовців, можна відмітити, що методологічні та теоретичні засади дослідження даного процесу розроблені не повною мірою. Існуючі концепції соціально-психологічної адаптації лише частково пояснюють проблеми пристосування мобілізованих до змін, якими позначається військова служба під час збройної кризи, що зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації мобілізованих до служби під час збройного конфлікту.

Перспективи подальших досліджень. Планується емпірично виявити психологічні чинники соціально-психологічної адаптації військовослужбовців мобілізованих на військову службу та розробити соціально-психологічні заходи, що сприятимуть їх соціально-психологічної адаптації.

Список використаних джерел

1. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. Эмоциональный стресс / Р. Лазарус.: Пер. с англ. – М.: 1970. – С. 178–208.
2. Березин Ф. Б. Роль гипоталамуса в механизме действия психотропных средств в свете изучения психопатологии гипоталамического синдрома // Современные психотропные средства / Ф. Б. Березин. – М.: 1967. Вып. 2. – С. 61–70.
3. Завьялова Е. К. Адаптация психологической субъективной оценки памяти // Физиология человека / Е. К. Завьялова. – 1985. – Т. 15. – № 15. – С. 102–104.
4. Коцюбинский А. П. Об адаптации психически больных (уточнение основных понятий) / А. П. Коцюбинский, Н. С. Шейнина // Обозрение психиатрии и медицинской психологии. – 1996. – № 1-2. – С. 203–212.
5. Маклаков А. Г. Общая психология: учебник для вузов / А. Г. Маклаков – П.: 2008. – С. 437–454.
6. Милославова И. А. Адаптация как социально-психологическое явление // Социальная психология и философия / И. А. Милославова; под ред. Б.Ф. Парыгина. – Л.: 1973. – 0 Вып.2. – С. 111–120.
7. Морозов А. В. Проблемы социально-психологической адаптации. [Электронный ресурс] // Сайт «Науки и инновации» Ярославского государственного университета им. П.Г Демидова. – 2010. – Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru/referat-283.html>
8. Надирашвили Ш. А. Особенности закономерностей действия установки на различных уровнях психической активности человека / Ш.А. Надирашвили // Проблемы социальной психологии – Т., 1976. – С. 237–249.
9. Налчаджян А. А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) / А.А. Налчаджян. – Е., 1988. – 263 с.
10. Перлз Ф. Теория гештальттерапии / Ф. Перлз, П. Гудмен. – М., 2001. – 384 с.
11. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – М., 1998. – 544 с.
12. Штак С.В. Анализ проблемы социально-психологической адаптации в условиях трансформации Российского общества / С.В. Штак // Сибирская психология сегодня. – 2004. – № 2 – С.267–273.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Lazarus R. Teoriya stressa i psihofiziologicheskie issledovaniya. Emotsionalnyy stress /R. Lazarus.: Per. s angl. – М.: 1970. – S. 178–208.
2. Berezin F. B. Rol gipotalamusa v mehanizme deystviya psihotropnykh sredstv v svete izucheniya psihopatologii gipotalamicheskogo sindroma // Sovremennyye psihotropnyye sredstva / F. B. Berezin. – М.: 1967. - Vyip. 2. – S. 61–70.
3. Zavyalova E. K. Adaptatsiya psihologicheskoy sub'ektivnoy otsenki pamyati // Fiziologiya cheloveka / E. K. Zavyalova. – 1985. – T. 15. – # 15. – С. 102–104.
4. Kotsyubinskiy A. P. Ob adaptatsii psihicheski bolnykh (utochnenie osnovnykh ponyatiy) / A. P.Kotsyubinskiy, N. S. Sheynina // Obozrenie psihiatrii i meditsinskooy psihologii. – 1996. – # 1-2. – S. 203–212.
5. Maklakov A. G. Obschaya psihologiya: uchebnik dlya vuzov / A. G. Maklakov – P.: 2008. – S. 437–454.
6. Miloslavova I. A. Adaptatsiya kak sotsialno-psihologicheskoe yavlenie // Sotsialnaya psihologiya i filosofiya / I. A. Miloslavova; Pod red. B.F. Parygina. – L.: 1973. – 0 Vyip.2. - S. 111–120.
7. Morozov A. V. Problemyi sotsialno-psihologicheskoy adaptatsii. [Elektronnyy resurs] // Sayt «Nauki i innovatsii» Yaroslavskogo gosudarstvennogo universiteta im. P.G Demidova. – 2010. – Rezhim dostupu: <http://www.bestreferat.ru/referat-283.html>
8. Nadirashvili Sh. A. Osobennosti zakonomernostey deystviya ustanovki na razlichnykh urovnyakh psihicheskoy aktivnosti cheloveka / Sh.A.Nadirashvili // Problemyi sotsialnoy psihologii – T.: 1976. – S. 237–249.
9. Nalchadzhyan A. A. Sotsialno-psihicheskaya adaptatsiya lichnosti (formyi, mehanizmyi i strategii) / A.A. Nalchadzhyan. – E.: 1988. – 263 s.
10. Perlz F. Teoriya geshtaltterapii / F. Perlz, P. Gudmen. – М.: 2001. – 384 s.
11. Shibutani T. Sotsialnaya psihologiya / T. Shibutani. – R.: 1998. – 544 s.
12. Shtak S.V. Analiz problemyi sotsialno-psihologicheskoy adaptatsii vslovnykh transformatsii Rossiyskogo obschestva / S.V. Shtak // Sibirskaya psihologiya segodnya. – 2004. – # 2 – S.267–273.

Fomenko, A.G. The problem of socio-psychological adaptation of the mobilized to military service. The article analyzes different approaches to a theoretical understanding of socio-psychological adaptation (SPA) of the mobilized to military service. This problem is considered important due to the increasing number of ethnic and regional conflicts and the escalated terrorist threat in Ukraine and the world. Academic interest in the mobilized is caused by the role and social significance of the people involved in the protection of state interests and security of Ukraine.

High combat and non-combat losses among servicemen of the Armed Forces of Ukraine during the antiterrorist operation call for research on psychological aspects of military professional adaptation of the mobilized, including the characteristics of their SPA.

The author makes a theoretical analysis of the problem of adaptation from different scientific perspectives and reveals the relationship of social adaptation with its other forms, levels and types. SPA is also considered in terms of the theory of Gestalt therapy (F. Perls, P. Goodman), the theory of "field" (K. Levin) and other modern scientific schools. It is shown that SPA as a component of social adaptation reflects mutual influence of individuals and their social environment. In the overall structure of adaptation of the mobilized to military service and to the social environment of the military units, SPA affects all areas of a serviceman's life.

Keywords: personality, social adaptation, socio-psychological adaptation, military professional adaptation, socio-psychological adaptation of the mobilized for military service.

Відомості про автора

Фоменко Андрій Григорович, психолог-інструктор Центру медико-психологічної реабілітації «КОМ-ПАС» м. Кіровоград, Україна.

Fomenko, Andrey G. Psychologist-instructor of the Medical and psychological rehabilitation center "COM-PAS", Kirovograd, Ukraine.

Email: harutakasy@mail.ru

УДК 159.922.2 : 316.613.5

Черкаський А.В.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО СОЦІАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Черкаський А.В. Психологічні аспекти адаптації особистості до соціальних компонентів професійного середовища. У статті розглядаються психологічні аспекти соціальної адаптації особистості в трудовому колективі, аналізуються основні форми адаптації, досліджуються ті елементи соціальної ситуації, які здійснюють істотний вплив на ефективність адаптації людини. Відмічено, що основним способом соціально-психологічної адаптації є прийняття норм і цінностей нового соціального середовища. У ході такої адаптації співробітник отримує інформацію про систему ділових і особистих взаємин в колективі, окремих формальних і неформальних групах, про соціальні позиції окремих членів групи. Детально розглянуті також критерії соціально-психологічної адаптації.

Ключові слова: психологічна адаптація особи, професійне середовище, соціальна поведінка, ціннісні орієнтації, соціально-психологічна сумісність, процедури адаптації персоналу.

Черкаський А.В. Психологические аспекты адаптации личности к социальным компонентам профессиональной среды. В статье рассматриваются психологические аспекты социальной адаптации личности в трудовом коллективе, анализируются основные формы адаптации, исследуются те элементы социальной ситуации, которые оказывают существенное влияние на эффективность адаптации человека. Отмечено, что основным способом социально-психологической адаптации является принятие норм и ценностей новой социальной среды. В ходе такой адаптации сотрудник получает информацию о системе деловых и личных взаимоотношениях в коллективе, отдельных формальных и неформальных группах, о социальных позициях отдельных членов группы. Подробно рассмотрены также критерии социально-психологической адаптации.

Ключевые слова: психологическая адаптация личности, профессиональная среда, социальное поведение, ценностные ориентации, социально-психологическая совместимость, процедуры адаптации персонала.

Постановка проблеми. В умовах сучасного соціально-економічного розвитку нашого суспільства проблема адаптації набуває особливий актуальності. Дослідження цієї проблеми спрямовані на виявлення чинників, що сприяють формуванню найбільш ефективної форми адаптації, на вивчення тих елементів соціальної ситуації, які здійснюють істотний вплив на ефективність адаптації людини.

Адаптаційна проблематика має не лише велике теоретичне значення, але й посідає важливе місце серед прикладних завдань психології. Дослідження в цій області завжди носять міждисциплінарний характер, торкаючись як біологічних, так і соціально-психологічних проблем [4, с. 427].